

AGATA RYBIŃSKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID 00000-0002-0272-7532

Cene u-rene

Przekład *Cene u-rene* Icchaka ben Jakuba Aszkenazego na język rosyjski: Яаков бен Ицхак Ашкенази, Цэна у-Рэна. Пять книг Торы с комментариями, Ber Boris Kotlerman (red.), Мосты культуры / Гешарим, Книжники, Москва–Иерусалим 2012–2015)

Cene u-rene to dzieło Icchaka ben Jakuba Aszkenazego z Janowa, zwanego też Janowerem (ur. ok. 1550 — zm. ok. 1628 w czeskiej Pradze). Napisał je pod koniec wieku XVI w języku jidysz z myślą o pobożnych Żydówkach z Europy Środkowo-Wschodniej, które nie umiały czytać po hebrajsku. Tytuł *Cene u-rene* to hebrajskie słowa biblijnego wezwania skierowanego do cór Syjonu: „Wyjdźcie i pa-trzcie...!” (PnP 3,11). W jidysz wymawiano je nieco inaczej: *Cejne rej-ne* lub *cenerene*.

Dzieło to popularnie zwane Biblią (dla) kobiet w rzeczywistości nie jest Biblią wiernie przełożoną na język wernakularny wschod-nich Żydów. Stanowi parafrazę pięciu ksiąg biblijnych (Tory / Pię-cioksięgu) wraz z komentarzami Aszkenazego i odwołaniami do literatury rabinicznej (w tym Talmudu) oraz komentarzami do *ha-ftarot*, a więc do czytań synagogałnych (np. z ksiąg prorockich). Na przestrzeni wieków *Cene u-rene* cieszyło się ogromną popularnością i zapewne było na nie tak duże zapotrzebowanie, że od końca XVI wieku wielokrotnie wznawiano wydania (ponad 250 razy). Powstały także tłumaczenia na języki nowożytnie: angielski, niemiecki, fran-cuski, a nawet na łacinę. To ciekawy przykład kultury czytelniczej i wielojęzyczności Żydów w diasporze nie tylko przed wiekami, ale i współcześnie.

Najnowsze wydanie *Cene u-rene* (Mosty Kultury – Kniźniki, Mo-skwa–Jerozolima 2012–2015 i 5772–5775 wg kalendarza żydow-

skiego) to pierwszy przekład na język rosyjski: Яков бен Ицхак Ашкенази, *Цэна у-Рэна. Пять книг Торы с комментариями*. Publikacja stanowi część projektu *Bibliotheca Judaica* wspomnianych Mostów Kultury i Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie. Pod redakcją Bera Borisa Kotlermana ukazały się trzy tomy zawierające komentarze do pięciu ksiąg Mojżeszowych (czyli wspomnianej Tory):

— *Берешит*, 3. Копельман (ред.), Мосты Культуры, Москва–Иерусалим 2012, с. 480;

— *Шмот. Ваикра*, перевод И. Некрасов, А. Полян, Мосты Культуры, Москва–Иерусалим 2014, с. 400;

— *Бемидбар, Дварим*, 3. Копельман (ред.), перевод И. Некрасов, А. Полян, В. Федченко, Мосты Культуры, Москва–Иерусалим, 2015, с. 416.

Przekładu dokonano na podstawie najstarszego zachowanego egzemplarza *Cene u-rene*, wydanego w Bazylei w 1622 roku. Dla czytelników / czytelniczek, którzy nie znają języka jidysz, jest to więc okazja do zapoznania się z treścią światowego bestsellera (bo tak można nazwać dzieło Aszkenazego). Dla znających hebrajski wartość stanowią podane wersety Biblii hebrajskiej (oczywiście po hebrajsku), do których odnoszą się teksty-komentarze Janowera.

Strukturę każdej z ksiąg wyznacza nie tyle biblijny pierwowzór, co tytuły czytań synagogalnych. Pierwszy tom (hebr. *Bereszit*) poprzedza dwupółstronicowy wstęp wydawcy, wskazujący na kontekst powstania i użytkowania *Cene u-rene*. Po nim następuje krótka przedmowa autora — Jaakowa ben Icchaka Aszkenazego (ze wspomnianego wydania w Bazylei). Tom składa się z dwunastu rozdziałów zgodnie z paraszami (fragmentami Biblii) z Księgi Rodzaju (hebr. *Bereszit*). Każdy z rozdziałów kończy odpowiedni komentarz do haftary (dalej: haft., w l. mn. *haftarot*), czyli do końcowego fragmentu z Biblii czytanego w czasie nabożeństw synagogalnych. *Nota bene*, powyżej i poniżej podaję sigla według Biblii Tysiąclecia, a tytuły w transkrypcji uproszczonej.

Pierwszy tom wydany w 2012 roku zawiera dwanaście rozdziałów: *Bereszit* i haft. Iz 42,5–43,10; *Noach* i haft. Iz 54,1–55,5; *Lech lecha* i haft. Iz 40,27–41,16; *Wajera* i haft. 2Krl 4,1–37; *Chajej Sara* i haft. 1Krl 1,1–31; *Toldot* i haft. Ml 1,1–2,7; *Wajece* i haft. Oz 12,3–14,10; *Wajszlach* i haft. Ab 1,1–21; *Wajeszew* i haft. Am 2,6–3,8; *Mikec* i haft. 1Krl 3,15–4,1; *Wajigas* i haft. Ez 37,15–28; *Wajechi* i haft. 1Krl 2,1–12. Uznaję za ważne, a na pewno za przydatne te wyjaśnienia, które wydawcy dodali jako spis tekstów źródłowych (z Talmudu i literatury rabinicznej), do których odnosił się Aszkenazy; podawali je

również w głównym tekście *Cene u-rene*. Tom kończy obszerne, merytorycznie wartościowe zakończenie napisane przez Bera Borisa Kotlermana (s. 441–472) oraz krótszy tekst zakończenia po angielsku (s. 473–474).

Drugi tom (hebr. *Szmoť. Wajikra*), wydany w roku 2014 /5774, składa się z dwudziestu dwóch rozdziałów łącznie. Pierwsze jedenastie dotyczy Księgi Wyjścia (hebr. *Szmoť*). Tytuły paraszy i komentarze do *haftarot* to kolejno: *Szmoť* i haft. Jer 1,1–2,3; *Wajera* i haft. Ez 28,25–26,29; *Bo* i haft. Jr 46,13–28; *Beszałach* i haft. Sdz 4,4–5,31; *Itro* i haft. Iz 6,1–7,6 i 9,5, 6; *Miszpatim* i haft. Jr 34,8–22, 33,25, 26; *Truma* i haft. 1Krl 5,26–6,13; *Tecawe* i haft. Ez 43,10–27; *Tisa* i haft. 1Krl 18,1–39; *Wajakehel* (w transkr. z rosyjskiego: *Wajak-gel*) i haft. 1Krl 7,40–50; *Pkudej* i haft. 1Krl 7,51–8,21.

Trzecia księga – *Wajikra*, a więc Księga Kapłańska, to dziesięć rozdziałów zakończonych haftarami: *Wajikra* i haft. Iz 43,21–44,23; *Caw* i haft. Jer 7,21–8,3; 9,22–23; *Szmini* i haft. 2Sam 6,1–7,16; *Tazria* i haft. 2Krl 4,42–5,19; *Mecora* i haft. 2Krl 7,3–20; *Acharej mot* i haft. Am 9,7–15; *Kdoszim* i haft. Ez 22,1–16; *Emor* z haft. Ez 44,15–31; *Behar* (w transkr. z rosyjskiego: *Begar*) z haft. Jer 32,6–27; *Bechukotaj* i haft. Jer 16,19–17,14.

W trzecim tomie, wydany w roku 2015 / 5775, zawarto dwie ostatnie księgi Tory. To czwarta księga (hebr. *Bamidbar*), czyli Księga Liczb, oraz piąta (hebr. *Dwarim*), czyli Księga Powtórzonego Prawa. Składają się na nie kolejno dziesięć, a następnie jedenastie rozdziałów, każdy, jak poprzednio, zakończony komentarzem do odpowiedniej haftary. Są to kolejno: *Bemidbar* i haft. Oz 2,1–22; *Naso* i haft. Sdz 13,2–25; *Behaalotecha* (w transkr. z ros. *Begaalotcha*) i haft. Za 2,14–4,7; *Szlach* z haft. Iz 2; *Korach* i haft. 1Sm 11,14–12,25; *Chukat* i haft. Sdz 11,1–40; *Balak* i haft. Mi 5,6–6,8; *Pinchas* i haft. 1Krl 19; *Matot* i haft. Jr 1,1–2,3; *Masej* i haft. Jr 2,4–28.

Ostatnia z ksiąg Mojżeszowych (hebr. *Dwarim*) złożona jest z następujących rozdziałów zakończonych komentarzami do czytań (hebr. *haftarot*): *Dwarim* i haft. Iz 1,1–27; *Waetchanan* i haft. Iz 40,1–26; *Ekew* i haft. Iz 49,14–51,3; *Ree* i haft. Iz 54,1–55,5; *Szoftim* i haft. Iz 51,12–52,12; *Tece* i haft. Iz 54,1–55,5; *Tabo* o haft. Iz 60,1–22; *Nicawim* i haft. Iz 61,10 – 63,9; *Wajelech* i haft. Mi 7,18–20 i Jl 2,15–26; *Hazzinu* (w transkr. z ros. *Gaazinu*) i haft. 2Sm 22; *Wezot habrachá* (w transkr. z ros. *Bracha*) i haft. Iz 1.

Na koniec warto podkreślić, że wydawca — Michaił Grinberg, jak i zapewne redaktor naczelny Ber Boris Kotlerman oraz wydawnictwa Kniżniki i Mosty Kultury (Moskwa) oraz Gesharim (Jerozolima) zadbali o staranne wydanie dzieł. Wszystkie są w twardej oprawie i z estetyczną szatą graficzną. We wstępie do tomu pierwszego

umieszczono czarno-białą grafikę nawiązującą do kontekstu czytania Biblii dla kobiet — przez kobiety, w domu, w gronie rodzinnym, w szabat. Ponadto każdy z rozdziałów poprzedza grafika — scena rodzajowa z Biblii. Grafikę tę zaczerpnięto z pierwszych wydań *Cene u-rene*, powielano ją również wydaniach w XX wieku (nie ma ich jednak w tomie trzecim, pominięto w nim także wokalizację tytułów rozdziałów).

Jednakże, nie ze względu na szatę graficzną, ale ze względu na treść warto sięgnąć po dzieło Aszkenazego — nie tylko w jidysz, ale w każdym języku, na który je przełożono, w tym przypadku rosyjskim. Dla badaczy literatury i kultury żydowskiej (a raczej literatur i kultur) to ciekawe źródło do studiów porównawczych. Natomiast filologom wschodniosłowiańskim, jeżeli brakuje im kompetencji w językach hebrajskim i jidysz, przekład na rosyjski pomoże poznawać kulturę żydowską, prawo religijne i zwyczaje pobiblijne. Dla kulturoznawców i etnologów oraz innych badaczy to bogate źródło wiedzy o wierzeniach i zwyczajach, o folklorze Żydów aszkenazyjskich (czyli tych z Europy Środkowo-Wschodniej). Na koniec warto zauważyć, że dzieło Aszkenazego wciąż za rzadko przykuwa uwagę badaczy nie tylko języka jidysz, ale kultury i literatury żydowskiej. Miejmy nadzieję, że nowy przekład przyczyni się do szerszego zainteresowania tym tekstem — perełką języka jidysz, jaką jest *Cene u-rene*.